

Лекції 6-7. Політична система суспільства. Держава як базовий елемент політичної системи

- 1. Політична система суспільства: поняття, структура, типологія, функції.**
- 2. Держава як базовий елемент політичної системи**
- 3. Форми державного правління та адміністративно-територіального устрою.**
- 4. Політичний режим: поняття, структура, типологія.**
- 5. Політичний режим в Україні.**
- 6.* Політичні еліти: поняття, концепції еліт, функції, типологія. Еліти та бюрократія.**
- 7.* Політичне лідерство: сутність, витоки, функції, типологія.**

Д. Істон

Політична система

- Цілісна множина багатьох елементів, що складається з простіших явищ і процесів
- Політичні системи бувають стійкими та нестійкими
- Вплив довкілля на політичну систему – введення інформації у вигляді вимог і підтримки
- Політика – процес винесення обов'язкових рішень і дій не лише щодо реалізації цінностей та ідеалів, а й щодо відновлення порушеної рівноваги в суспільстві чи політичній системі

Г.Алмонд

Політична система

- Рольова структура - набір ролей, що взаємодіють
- Кожна політична система багатофункціональна (врівноваженість влад)
- Відсутність "чистого" правлячого режиму
- Введення інформації – політична соціалізація населення як важливий чинник політичної культури, політичних комунікацій

Функції виходу інформації:

- Встановлення правил (законодавча діяльність)
- Виконання правил (виконавча діяльність)
- Формалізація правил (юридичне оформлення)
- Безпосередній вихід інформації (практична діяльність у сфері внутрішньої та зовнішньої політики)

Політичні системи

ПОЛІТИЧНІ СИСТЕМИ.

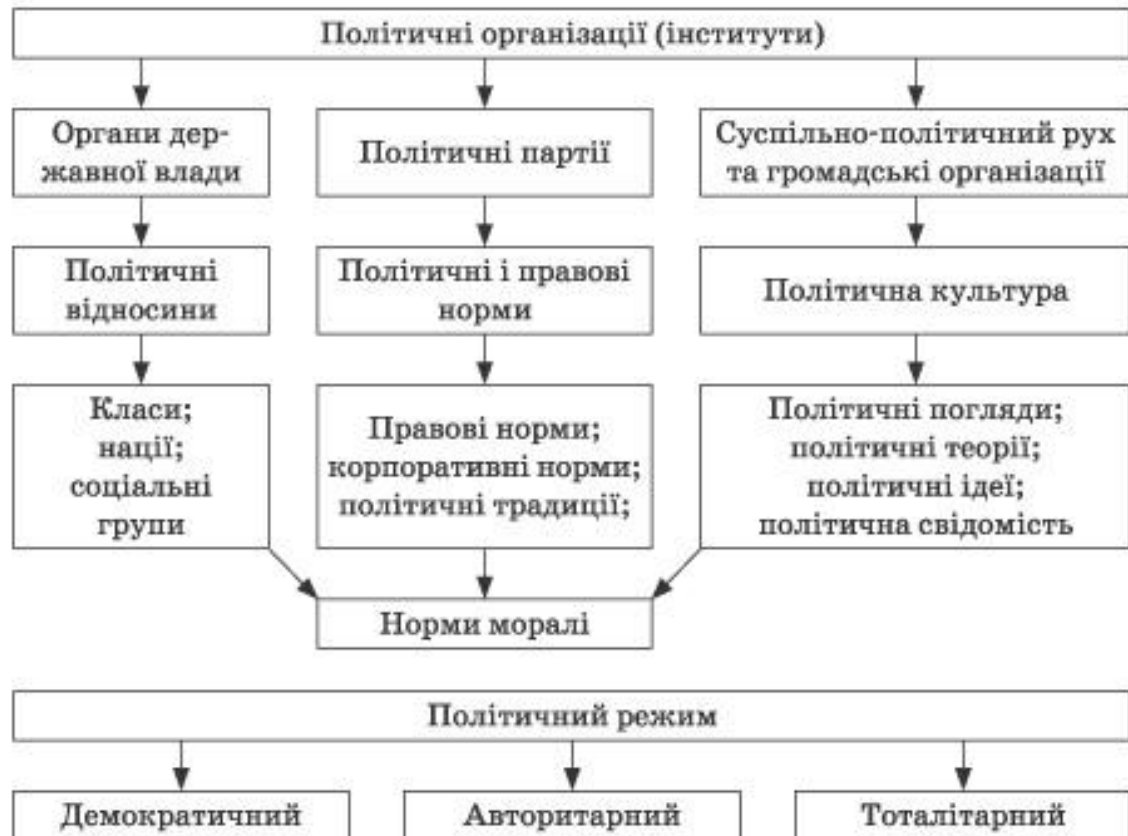
Політичною системою суспільства називають сукупність відносин політичних суб'єктів, які пов'язані за характером влади та управління суспільством, організовані на єдиній нормативно-ціннісній основі. Напрацьований протягом тисячоліть досвід політичної взаємодії у межах держави сформувався в кілька основних систем. У світовому масштабі домінуючою політичною системою є демократія.

Політична система – інтегрована сукупність:

- політичних інститутів (державних і недержавних): державні органи, політичні партії та рухи, трудові колективи, ЗМІ;
- політичних ролей, відносин, процесів,
- політико-правових норм (принципи і норми),
- політичної свідомості, культури, ідеологій,
- за допомогою яких утверджується і функціонує політична влада, регулюються суспільні відносини, досягається соціальна і політична стабільність

Головний компонент системи – політична влада – зосереджена в державі, політичних партіях, громадських організаціях

Влада – елемент, джерело управління, основа розвитку і функціонування політичних систем

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ НОРМИ

ВХІД

ВИХІД

**УМОВИ
І СПОСІБ
ЖИТТЯ
СУСПІЛЬСТВА**

**ІНТЕРЕСИ
СУСПІЛЬНИХ
ГРУП,
ЇХ
УСВІДОМЛЕННЯ**

**ГРОМАДЯНСЬКЕ
СУСПІЛЬСТВО:**

- ПРЕДСТАВНИЦЬКІ СТРУКТУРИ
- ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ
- ПАРТІЇ
- ПРОФСПІЛКИ
- ГРУПИ ТИСКУ

ДЕРЖАВА:

- ВЛАДНІ СТРУКТУРИ (ВЕРХОВНА РАДА, ПРЕЗИДЕНТ, УРЯД)
- СУД, ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ
- ВІЙСЬКО

**ЗАДОВОЛЕННЯ
ПОТРЕБ
І ІНТЕРЕСІВ**

- УЗГОДЖЕННЯ СУПЕРЕЧЛИВИВИХ ПРАГНЕНЬ;
- ВИНИКНЕННЯ НОВИХ ПОТРЕБ, ІНТЕРЕСІВ І СУПЕРЕЧНОСТЕЙ

Вимоги, підтримка

рішення, дії

ВХІД

ВИХІД

**агрегація, артикуляція інтересів
політична соціалізація
політична комунікація**

**нормотворчість
використання правил і норм,
контроль за виконанням
правил і норм,
санкції**

ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС

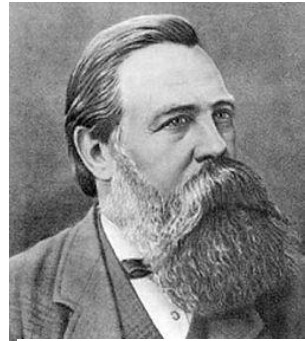
ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА

Типологія політичних систем:

- **Марксизм, спираючись на класові пріоритети, виводить типологію політичних систем з соціально-економічних структур суспільства:**
- Рабовласницька,
- феодальна,
- буржуазна,
- соціалістична

К.Маркс

Ф.Енгельс

**В. Ленін
(1870-1924)**

Сучасна західна політологія про типологію політичних систем

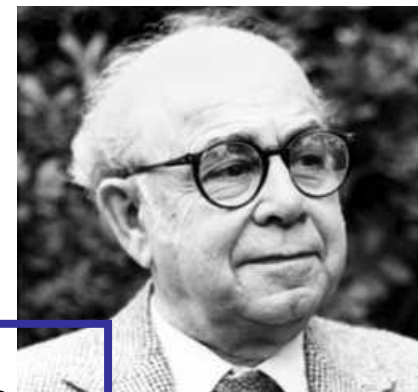
- **Військові та громадянські**
- **Консервативні та ті, що трансформуються**
- **Закриті та відкриті (за зв'язками із зовнішнім світом)**
- **Традиційні та модернізовані**
- **Демократичні, авторитарні, тоталітарні**

Типологія політичних систем

Англо-американська

Риси: прагматизм, раціоналізм

Цінності: свобода особистості,
індивідуалізм, добробут,
безпека

Г.Алмонд

Континентально-європейська

Риси: взаємодія політичних субкультур
із модернізованими інститутами

Цінності: свобода особистості,
індивідуалізм, добробут, безпека

Доіндустріальна (частково-індустріальна)

Риси: поєднання різних політичних культур
Відсутність чіткого поділу владних повноважень

Цінності: держава – головна цінність

тоталітарна

Риси: концентрація влади в руках бюрократії
Монополія правлячої партії на владу,
заідеологізованість

Цінності: держава – головна цінність

Ознаки, покладені в основу класифікації політичної системи:

- **Характер політичного режиму**

**(демократія, авторитаризм,
тоталітаризм)**

- **Форма державно-адміністративного устрою:**
**унітарна держава,
федерація, конфедерація**

- **Форма правління
(співвідношення гілок
влади):**
**монархія, республіка
та їх різновиди**

К. Гаджієв

Функції політичних систем

- Вироблення політичного курсу держави, визначення цілей, завдань, шляхів розвитку суспільства
- організація діяльності щодо виконання спільних завдань і програм;
- координація окремих елементів: розподіл матеріальних і духовних цінностей згідно з інтересами соціальних спільнот;
- легітимація (розробка правил, законів поведінки людей та груп у суспільстві, спрямованих на узаконення політичної системи, забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки та стабільності політичного ладу);
- політична соціалізація (формування політичної свідомості, залучення членів суспільства до політичної участі та діяльності);
- артикуляція, агрегація інтересів (пред'явлення вимог до осіб, які виробляють політику; узагальнення інтересів і потреб)
- стабілізація (контроль за додержанням законності та правил, припинення дій, що порушують політичні норми, забезпечення стабільності та стійкості розвитку суспільної системи)

Функції політичної системи

- **О. Бабкіна:** кланово-олігархічний політичний режим (система) – "це система, в якій влада зосереджена в руках вузького кола осіб (олігархів), які пов'язані між собою неформальними, в основному сімейними відносинами і відповідає не державним, а їх особистісним інтересам.

Основні риси кланово-олігархічної політичної системи:

- нерівність доступу до ресурсів влади, використання неправових засобів зміцнення впливу (корупція);
- наявність особистих зобов'язань та общинної солідарності між "патроном" та "клієнтом";
- систематичне порушення громадянських прав і свобод, протидія існуванню громадянського суспільства, відсутність демократичних форм зв'язку між владою і громадянами.
- Характерною особливістю кланово-олігархічної політичної системи є те, що інститути політичної участі використовуються, як правило, лише вузько елітарними, пов'язаними з владою, угрупованнями, відсутністю масової електоральної підтримки, слабкістю політичних партій, обмеженістю їх впливу на прийняття політичних рішень, концентрацією політичної влади і ресурсів у руках правлячої кланово-олігархічної еліти, яка прагне монополювати контролювати політичний процес. Така система має риси ієрархічності й соціальної нерівності, політичного домінування привілейованих груп

- Суттю **гібридної політичної системи** є співіснування формально демократичних політичних інститутів зі специфічними політичними практиками, **наслідком чого є життя не "за законом", а "за поняттями" – неписаними правилами, які настільки глибоко укорінилися у суспільно-політичне життя**, що у найбільш прибуткових сферах економіки витіснили формальні, які, своєю чергою, набули форми фасаду, а реальні ж політичні процеси відбуваються через взаємодію формальних і неформальних інститутів.
- Специфічне переплетіння формальних і неформальних інститутів й формування внаслідок цього вкрай специфічних політичних практик і становлять сутність **кланово-олігархічного (гібридного, неопатримоніального) політичного режиму**.
- С. 147. Спільним для кожного етапу є дії за принципом "переможець отримує все, а ворог – закон". **Тобто політичні рішення ухвалюються у доволі довільному режимі, а коли йдеться про політичних опонентів – щодо них застосовується закон**. Це, відповідно, призвело до надзвичайного дефіциту нормозастосування – конституція і закони попросту не працюють

Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021

Держава – це така політична організація суспільства, яка має:

- 1. власну територію з населенням;
- 2. апарат публічної влади (різноманітні органи та установи держави);
- 3. право встановлювати закони, які є обов’язковими для виконання на її території;
- 4. монополію на застосування насильства;
- 5. право збирати податки.

Монархія – це форма правління, за якої верховна державна влада належить монарху та передається спадково.

У Європі – 12

В Азії – 14

В Африці – 3

В Океанії – 1

Конституційні (22) - влада монарха обмежена

Абсолютні (8) - влада монарха не обмежена

Велика Британія, Японія,
Іспанія, Норвегія,
Марокко, Швеція

Бруней, Бахрейн, ОАЕ,
Оман, Катар, Кувейт
Теократичні – Ватикан,
Саудівська Аравія

• **Форма правління** - це формальне визначення джерела влади і способів організації дії органів державної влади.

Монархія – це така форма правління, в якій **джерелом визнається монарх**, що отримує її за спадкоємством, незалежно від виборців або представницьких органів влади.

• **Абсолютна монархія** – це держава, в якій монарх має необмежену владу.

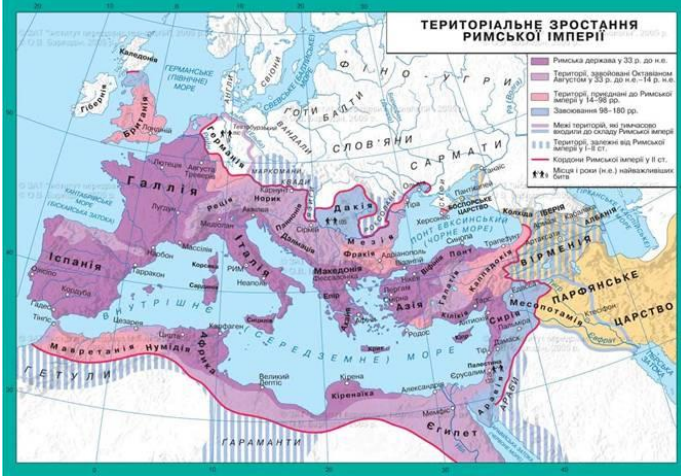
• **Конституційна монархія** – це така форма правління, в якій влада монарха обмежена конституцією.

• **Імперії** – це державні утворення з сильною централізованою владою, яка з ядра імперії (країни-метрополії) розповсюджується на її периферію (колонії).

Основні ознаки імперії:

- велика територія з поліетнічним населенням;
- нерівноправні відносини між центром і периферією;
- великі розбіжності в рівнях економічного розвитку складових частин і особливостей господарства;
- суттєва різниця історичних традицій, культури, мови, релігії народів, які входять до складу населення держави.

Республіка – це форма правління, при якій вищі органи влади обираються населенням або спеціальною виборчою колегією.

Президентська

- Президент обирається всенародним голосуванням; він очолює уряд країни.
- США, країни Південної Америки та Африки

Парламентська

- Президента обирає парламент або за його участю; він виконує лише представницькі функції; уряд не підзвітний президенту взагалі.
- Німеччина, Італія, Індія, Швейцарія.

Президентсько-парламентська

- Президент обирається шляхом усенародного голосування; уряд підзвітний йому, але президент не є членом уряду.
- Франція

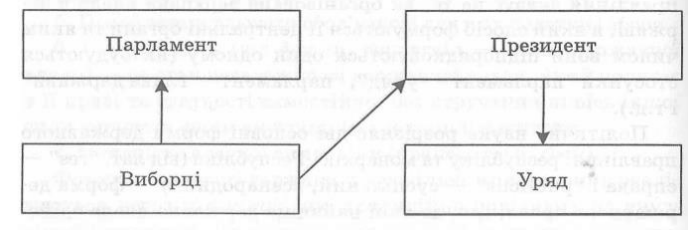
Парламентсько-президентська

- Президент обирається шляхом усенародного голосування, але уряд підзвітний в основному парламенту; президент виконує лише представницькі та контролюючі функції.
- Польща, Україна

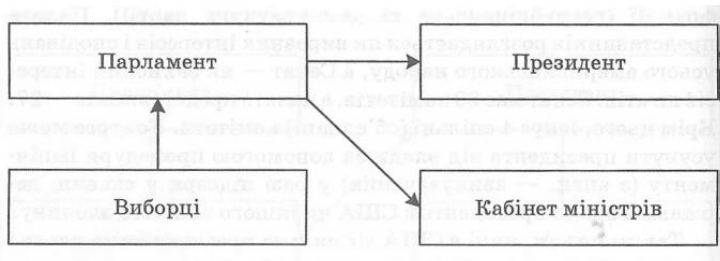
• **Республіка** - це така форма правління, в якій **джерелом влади є народ**, з вибору якого походять вищі державні органи.

• **Парламентська республіка** – це така форма правління, де уряд формується законодавчим органом і відповідальний перед ним.

• **Президентська республіка** – це така форма правління, в якій президент обирається народом або колегією виборців незалежно від парламенту і за конституцією є головою держави і уряду, верховним головнокомандувачем збройними силами.

• **Напівпрезидентська або змішана республіка** поєднує риси парламентської і президентської республік; її головна ознака – подвійна відповідальність уряду перед президентом і перед парламентом.

Адміністративно-територіальний устрій

Федеративні
держави
(26)

Унітарні держави
без автономних
одиниць
(168)

Федерація – рівноправне об'єднання суверенних утворень на засадах самоврядування.

Автономія передбачає менше незалежності від центру.

Як федерації, так і автономії Європи зазвичай об'єднують під одним державним дахом окремі народи з їхніми етнічними землями.

Виняток – лише Німеччина, федеральний устрій якої склався історично

- **Форма державного устрою** – це територіально-організаційна структура держави, яка відображає зв'язок центральних і місцевих державних органів, відносин окремих частин держави між собою і з державою в цілому.
- **Унітарні** держави – це централізовані держави, в яких влада з одного державного центру безпосередньо розповсюджується на всю територію держави
- **Федеративні держави** – це держави, утворені як об'єднання автономних структур (штатів, кантонів, республік, земель), які мають національні, соціально-економічні, територіально-історичні відмінності і державну самостійність, визнану загальнодержавною конституцією.
- **Конфедерація** – це така форма державного устрою, коли існує постійний союз самостійних держав для досягнення конкретних спільних цілей.

28.06. 1996 р. була ухвалена

Конституція України.

- **Україна визначається як суверенна, незалежна, демократична, соціальна, правова держава.**
- **Єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює її безпосередньо через демократичні вибори, референдум, органи державної влади та органи місцевого самоврядування.**
- **За формою державного правління й устрою Україна визначається як унітарна республіка, а українська мова проголошується державною.**

Важливим етапом розв'язання суперечностей між гілками влади стало укладення Конституційного договору між Верховною Радою та Президентом 8.06. 1995 р.

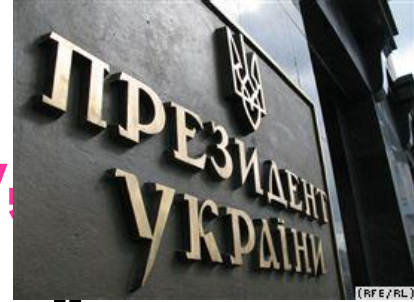
Вищий законодавчий орган України

- **Верховна Рада України** обирається **всенародно** **терміном на чотири роки** у складі **450 народних депутатів**, які здійснюють свої повноваження на постійній основі.
- **Головні функції** Верховної Ради
 - **внесення змін до Конституції, прийняття законів;**
 - **ухвалення бюджету;**
 - **контроль за виконанням законів**
- визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики,
- Призначення виборів Президента України
- Усунення Президента України з поста в порядку імпічменту
- Прийняття рішення про використання збройних сил у разі збройної агресії проти України

**Президент
є главою держави,
гарантом державного суверенітету,
територіальної цілісності України**

- **Обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування терміном на п'ять років.**
- **Одна і та ж особа не може бути Президентом України більше двох термінів поспіль.**
- **За згодою Верховної Ради Президент призначає прем'єр-міністра України та приймає рішення про його відставку...**
- **призначає за поданням прем'єр міністра України членів Кабінету Міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій.**

До системи органів **виконавчої** влади, згідно з Конституцією, належать:

- **Вищий орган - Кабінет Міністрів України**
(уряд): відповідальний перед
Президентом та підконтрольний і
підзвітний Верховній Раді України
 - **міністерства та інші центральні органи**
виконавчої влади,
 - **місцеві державні адміністрації** в
областях, районах, містах Києві та
Севастополі.
- КМУ забезпечує:**
- Державний суверенітет і економічну
самостійність України.
 - Здійснення внутрішньої і зовнішньої
політики
 - Виконання Конституції і законів, актів
Президента України

Конституційний Суд України

- Єдиний орган конституційної юрисдикції України
- Забезпечує дотримання владними структурами своїх функцій і повноважень
- Складається з 18 суддів (по 6 призначають Президент, Верховна Рада, з'їзд суддів України)
- Конституційний Суд України є окремим, незалежним від судів загальної юрисдикції. Він не може бути касаційної, апеляційної чи наглядової інстанцією для судів загальної юрисдикції.
- **Спеціальні суди:**
- Господарські (обласні, Апеляційний, Вищий)
- Адміністративні (окружні, апеляційні, Вищий)

Помаранчева революція 22.11. 2004 – 4.12.2004

- **Помаранчева революція** – кампанія протестів, мітингів, пікетів, страйків і інших **акцій громадянської непокорі в Україні**, організована і проведена прихильниками Віктора Ющенка, основного **кандидата від опозиції** на президентських виборах у листопаді – грудні 2004 року, після оголошення Центральною виборчою комісією попередніх результатів, згідно яких переміг його суперник – Віктор Янукович.
- **почалася 22 листопада 2004р.**

Конституція України 2004

- 8 грудня 2004 року на прохання Партії Регіонів України (“політичної сили прем’єр-міністра В.Ф.Януковича”, яка побоювалася приходу Ющенко до влади), депутати ввели радикальні зміни до Конституції: за них проголосували 402 депутати, в тому числі партія регіонів, Комуністична партія України, Соціалістична партія України
- З 2004 по 2010 рік легітимність Конституції 2004 року мала офіційний дозвіл Конституційного Суду України

Україна стала парламентсько-президентською республікою:

- Кандидатура прем’єр-міністра подавалася на розгляд парламенту президентом за пропозицією парламентської більшості
- уряд формувався в “парламентський спосіб” (з представників парламентської більшості).

Віктор Федорович Янукович
4-й Президент України
обраний 7.02. 2010 р.
12,48 млн. виборців (48,95%)

- **Конституційна контрреформа (30.09.2010)** (повернення до президентсько-парламентської республіки)
- 30 вересня 2010 року Конституційний суд прийняв рішення **про скасування Конституції 2004 року і повернення до Конституції 1996 року** (в результаті чого політична система України обрала більш президентський вигляд).
- Для української влади всіх рівнів характерний **непотизм** (надання родичам або знайомим посад незалежно від їхніх професійних здібностей.) і **корупція, спричинені відсутністю в країні громадянського суспільства й низькою політичною культурою населення**

- **Євромайдан (Єврореволюція, Революція 2013 р., Революція гідності)** – євроінтеграційні, а згодом антиурядові масові протести в Україні, що розпочалися **21.11.2013 р.** як **реакція на рішення Кабміну України про призупинення процесу підготування до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом**
- і значно **поширилися після силового розгону Євромайдану в Києві вночі з 29 на 30 листопада.**
- Починаючи з **14 грудня 2013** головною вимогою Євромайдану стало **припинення узурпації Конституції Януковичем**
- повернення до легітимної Конституції (тобто в редакції від 8.12.2004).
Відновлення Конституції дозволяло сформувати Уряд не свавіллям президента, **а на законних підставах у Верховній Раді України**; а також дозволяло провести перевибори президента та парламенту.
- Верховна Рада, «за» 386 депутатів, проголосувала Постанову про нікчемність рішення Конституційного Суду від 30.09.2010
- **проголосувала за повернення до Конституції (в редакції від 8.12.2004)**

Форма правління в Україні за 31 рік незалежності змінювалася 6 разів:

- 1. 1991-1996 - формально змішана, фактично президентська республіка**
- 2. 1996-2004 - президентсько-парламентська республіка;**
- 3. 01.01.2005 – 30.09.2010 - парламентсько-президентська республіка;**
- 4. 2010 – лютий 2014 президентсько-парламентську республіка**
- 5. Лютий 2014 р. – 2019 р. парламентсько-президентська республіка (повернення до Конституції України 2004 р.)**
- 6. 2019 – до тепер – де-юре парламентсько-президентська республіка, де-факто - президентська республіка**

Політичний режим

- сукупність форм і методів здійснення політичного панування, що визначають характер відносин між владою і народом, рівень гарантованості особистих прав і свобод громадян, ставлення владних структур та окремих осіб при владі до правових основ своєї діяльності.
- Система засобів і методів здійснення політичної влади; форма взаємодії державно-владних структур і населення

Визначається 3 чинниками:

1. Процедурами і способами організації владних інститутів та безпосереднім здійсненням влади
2. Стилем ухвалення суспільно-політичних рішень
3. Відносинами між політичною владою і громадянами

Політичний режим залежить від:

- Співвідношення політичних сил у суспільстві
- Особистості загальнонаціонального лідера та особливостей правлячої еліти
- Історичних соціокультурних традицій
- Політичної культури населення

Політичні режими

Демократичні

Демократично - ліберальний

Демократично- консервативний

Демократично- радикальний

Антидемократичні

Тоталітарні

Авторитарні

- **Демократичний режим** – режим, в якому існує рівність громадян, гарантуються права і свобода економічно незалежної особистості, що має свободу вибору сфер діяльності;
- де **соціально закріплені пріоритети особистості над суспільством**,
- приватної власності над державною;
- де **вільні вибори** є засобом формування владних інститутів.

Ознаки:

- Наявність **конституції**, що закріплює повноваження органів влади, **принцип поділу влади на 3 гілки**
- Обов'язкова **виборність** органів влади
- Розмежування сфери держави і **громадянського суспільства**
- Економічний, політичний, ідеологічний **плюралізм**
- **Багатопартійність**, вільна діяльність політичних партій і громадських організацій
- **Опозиція** визначає альтернативний шлях розвитку суспільства, складає конкуренцію правлячій еліті
- **Лідерство** як індивідуальне, так і колективне, має **раціональний характер**
- **Консенсус** у відносинах влади і суспільства

Політичні режими

Демократичні

Демократично - ліберальний

Демократично- консервативний

Демократично- радикальний

Антидемократичні

Тоталітарні

Авторитарні

Авторитаризм - політичний режим, що характеризується:

- зосередженням необмеженої влади в **руках однієї особи або груп осіб**,
- звуженням політичних прав та свобод громадян і суспільно-політичних організацій, повноважень демократичних інститутів, їх суворою регламентацією,
- незаперечним підпорядкуванням владі всіх соціальних структур.
- субординацією суб'єктів політичних відносин, наявністю сильного центру, що має концентровану владу
- Можливістю застосування насильства чи примусу

Ознаки:

- В діяльності державних органів переважає метод адміністрування (рідко компроміс)
- здійснення органами виконавчої влади нормотворчих функцій
- Звуження сфери гласності та виборності державних органів
- Сильна виконавча влада
- Є легальна опозиція
- Немає уніфікованої ідеології
- Є громадянське суспільство

Політичні режими

Демократичні

Демократично - ліберальний

Демократично- консервативний

Демократично- радикальний

Антидемократичні

Тоталітарні

Авторитарні

- **Тоталітаризм** - політичний устрій, за якого державна влада здійснює повний **контроль** за всіма сферами суспільного життя,
- існує підкорення суспільної системи державі,
- колективні цілі,
- загальнообов'язкова ідеологія

Характерні ознаки:

- харизматичний тип лідерства
- Ігнорування особистих цілей та інтересів заради загальних цілей режиму
- Репресивний апарат (переслідування інакомислячих, опозиції)
- Підпорядкування інформаційного простору лідеру чи партії

Передумови:

- Індустріальне суспільство
- ЗМІ
- Колективістський світогляд
- Могутній державний апарат
- Особливості соціальної психології

1922-1989 рр.

**З'їзд
Верховної Ради СРСР
вищий орган
державної влади СРСР**

Верховний суд СРСР

обирав

**Президія
Верховної Ради
СРСР
(голова, 15 заст.,
секретар, 20 осіб)**

призначав

КПРС (з'їзд КПРС)

Рада Союзу

**Рада
Національностей**

Рада міністрів СРСР

**Іноземних
справ**

**зовнішньої
торгівлі**

**воєнних
справ**

**боротьба
інакомисленням**

КДБ

Союзні міністерства

Республіканські міністерства

Сучасній Україні притаманне:

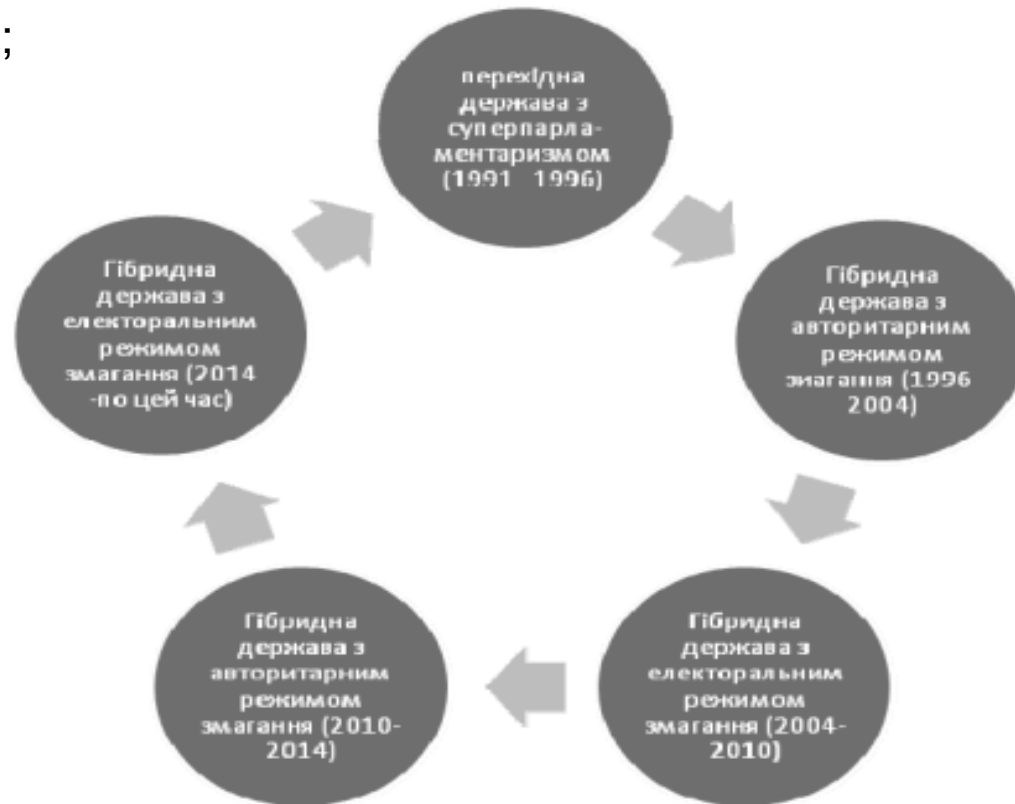
- **специфічний політичний режим**, в якому в різній мірі співіснують ознаки усіх “чистих” різновидів політичних режимів: демократичного, авторитарного, тоталітарного, анархічного, охлократичного.
- **Часта зміна режимів**
 - 1991-2002 – авторитарно-демократичний
 - 2002-2004 – демократично-авторитарний
 - 2005-2010 – демократичний**
 - 2010-2014 – авторитарний
 - Лютий 2014 – 2019 – демократично-охлократичний**
 - 2019-2025 – авторитарно-демократичний**
- Його подальша еволюція залежить від великої кількості зовнішніх та внутрішніх чинників

Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021

- С. 144. ...починаючи з 1996 р. Україна балансує між гібридною політичною системою з авторитарним режимом змагання та гібридною політичною системою з електоральним режимом змагання
- С. 146....Гібридна держава з авторитарним режимом змагання та електоральним режимом змагання дещо відрізняються.
- **у першому випадку** політична конкуренція як така відбувається між **фінансово-промисловими групами (далі ФПГ)** за практично необмеженої влади президента (звідси й масштаби використання адмінресурсу і решти ресурсів як-от: фіскальних органів, органів правопорядку, інших наглядових інстанцій, силових структур тощо).
- За цієї моделі президент є формальним і неформальним арбітром нації і ФПГ.
- **У другому ж випадку** позиції президента значно слабші і він є представником однієї з ФПГ, а змагання відбувається з різним успіхом між відносно рівноцінними ФПГ.
- Але і у першому, і у другому випадку главою держави не може стати кандидат, якщо його кандидатура не узгоджена з основними ФПГ.

Тому великою ілюзією є думка, що кланово-олігархічну державу може очолити незалежний політик. Несистемний – так, про що, приміром, свідчить перемога на президентських виборах 2019 р. Володимира Зеленського, який не був професійним політиком. Однак його перемога була наслідком рішення ФПГ, які «приватизували державу»»

Рис. 2. Цикл політичних режимів в Україні⁷

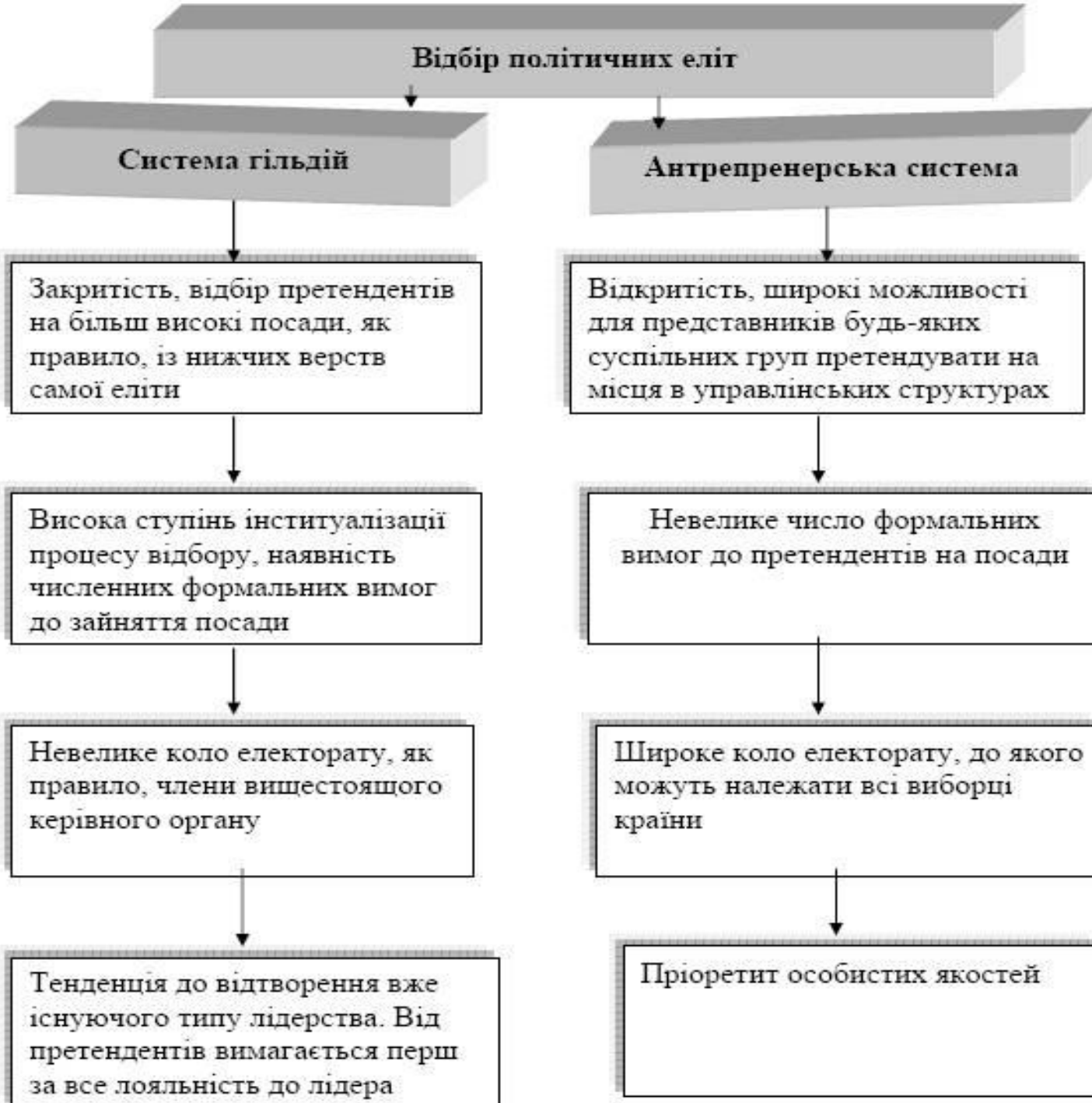
- 1) перехідна держава з суперпарламентаризмом (1991–1996 рр.);
- 2) гібридна держава з авторитарним режимом змагання (1996–2004 рр.);
- 3) гібридна держава з електоральним режимом змагання (2004–2010 рр.);
- 4) гібридна держава з авторитарним режимом змагання (2010–2014 рр.);
- 5) гібридна держава з електоральним режимом змагання (з 2014 р.
- 6) гібридна держава з авторитарним режимом змагання (з 2019);

⁷ Використано модифіковану і доопрацьовану автором схему "Зміни циклів політичних режимів", представлену академіком НАН України Ю. Левенцем під час доповіді на засіданні Президії НАН України 26 травня 2011 р. (з особистого архіву автора).

Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021, с. 143

- ***О.Скрипнюк наводить сім головних ознак соціальної держави:***

- 1. конституційні гарантії забезпечення основних прав особистості;**
- 2. наявність багатогалузевої економіки з різними формами власності;**
- 3. синтез планових та ринкових механізмів регулювання виробництва;**
- 4. турбота з боку державної влади про забезпечення загальної зайнятості населення;**
- 5. доступність освіти;**
- 6. державна підтримка малозабезпечених верств населення;**
- 7. наявність ефективно діючої системи охорони здоров'я та соціального захисту**

Вільфредо Парето:

- циркуляції двох основних типів еліт.
- «**Леви**»: характерні відкритість, рішучість під управлінням, спираються на сили, авторитарні методи владарювання.
- «Леви» – вкрай консервативні.
- «**Лиси**» – панують за допомогою використання різних засобів маніпуляції, політичних комбінацій, обману, компромісу. Вони частіше вдаються до компромісів.

ОСНОВИ СТАБІЛЬНОГО ІСНУВАННЯ ЕЛІТИ

Критерії запобігання деградації

- ✓ свобода слова, відсутність монополії на засоби масової інформації, наявність альтернативних органів друку, радіо, телебачення;
- ✓ політичний плюралізм – свобода конкуренції, суперництва політичних еліт;
- ✓ розподіл влад – рівновага, компроміс, баланс інтересів різних соціальних сил;
- ✓ відкритість еліти до соціальної мобільності – встановлення терміну перебування при владі виборних та призначених осіб;
- ✓ суворе дотримання законності, демократичних процедур політичного процесу

Критерії ефективної діяльності

- ✓ досягнутий рівень прогресу та добробуту свого народу;
- ✓ політична стабільність суспільства;
- ✓ національна безпека;
- ✓ оптимальне співвідношення між громадянським суспільством і державою.

ЛІДЕРСТВО ЗА СВОЇМ ХАРАКТЕРОМ ВИЯВЛЯЄТЬСЯ ПО-РІЗНОМУ, ТАК РОЗРІЗНЯЮТЬ ТАКИХ ЛІДЕРІВ:

1. «бунтарів», що здатні організувати бунт, голосно протестувати, але повести за собою далі не можуть, бо угасають;
2. емоційних лідерів – що спираються на симпатії колективу;
3. «тактиків», які володіють стратегією і тактикою для одержання влади і реалізації її в дії. Це дуже небезпечні лідери, адже їхня діяльність часто носить опозиційну спрямованість і такі ватажки здатні не просто підняти й емоційно запалити інших, але і повести їх за собою. Вони зазвичай є ідеалом для тих, хто слідує за ними;
4. «організатори» – раціональні, розумні, поєднують у собі всі кращі властивості інших типів. Вони здатні управляти великою кількістю людей раціонально й ефективно.

Особисті риси лідера

бачення ситуації,
проблеми

цілісність
характеру

безкорисливість

прихильність до
організації

творчі здібності

уміння
спілкуватися

уміння ризикувати

уміння знаходити
прості рішення
складних проблем

урівноваженість

висока
вимогливість

	Авторитарний стиль	Демократичний стиль	Ліберальний стиль
Владні повноваження	Зосередження всієї влади і відповідальності в руках лідера	Делегування повноважень з утриманням ключових позицій у лідера	Зняття лідером з себе відповідальності, зречення влади на користь групи
Прийняття рішень	Прерогатива лідера у встановленні цілей і виборі засобів їх досягнення	Прийняття рішень поділено за рівнями на основі участі	Надання можливості самоуправління в бажаному для групи режимі
Комунікації	Комунікаційні потоки йдуть переважно зверху	Комунікації здійснюються активно У двох напрямках	Комунікації відбуваються переважно по горизонталі
Сильні сторони	Увага до терміновості і порядку, можливість прогнозування результатів	Посилення особистих зобов'язань при виконанні роботи через участь в управлінні	Дозволяє почати справу без втручання лідера
Слабкі сторони	Стримується індивідуальна ініціатива	Необхідний тривалий час для з'ясування позицій і узгодження	Без втручання лідера група може втратити швидкість і напрямок руху

Таблиця 4.8 Зміст систем управління Р. Лайкерта

Характеристики	Система 1	Система 2	Система 3	Система 4
Стиль лідерства	Експлуататорсько-авторитарний	Доброзичливо-авторитарний	Консультативно-демократичний	Заснований на участі
Рівень довіри лідера до своїх підлеглих і його впевненості в них	Не впевнений у підлеглих і не довіряє їм	Поблажлива впевненість і деяка довіра	Значна, але не беззастережна впевненість і довіра, але залишається бажання контролювати прийняття і виконання рішень	Повна впевненість і довіра в усьому
Характер мотивації, що використовується лідером	Страх, погрози й окремі винагороди	Винагороди і в окремих випадках покарання	Винагороди, окремі покарання і деякою мірою залучення до участі в управлінні	Матеріальна винагорода на основі системи стимулювання, розробленої за участю підлеглих і з урахуванням їх думки
Характер впливу на підлеглих і взаємодії з ними	Слабка взаємодія, заснована на страхові і недовірі	Слабка взаємодія з деяким урахуванням думки підлеглих, страх і обережність у підлеглих	Помірна взаємодія з частим виявом впевненості у працівниках і довіри до них	Дружні стосунки з підлеглими, висока впевненість у них і довіра до них

- Лідерство є сучасною концепцією управління, в тому числі **управління змінами**, для якої має значення не рівень посади, а ступінь впливовості діяльності особи.
- Лідерство – це нова якість управління людськими ресурсами.
- Лідерство ґрунтується на ідеалах творчості, проактивності, стратегічного мислення, довіри та поваги до людей тощо

- **Профіль компетенцій лідерства** є описом набору компетенцій та відповідно – пов'язаної з ними поведінки, що безпосередньо стосується керівних кадрів на державній службі для забезпечення реалізації ними функцій лідерства, сприяння реалізації реформ та приведенню державної служби до стандартів Європейського Союзу
- Протягом 2009 року Головне управління державної служби України за підтримки канадсько-українського проекту «Реформа управління персоналом на державній службі в Україні» провело низку заходів на підтримку розробки Профілів компетенцій лідерства для керівників на державній службі в Україні.

- Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 15 січня 2021 року № 4-21 визначено спеціальні вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорії «Б».

Указаним документом передбачено наявність таких компетентностей:

- **Стратегічні** (лідерство, стратегічне управління),
- **управлінські** (прийняття ефективних рішень, впровадження змін, управління персоналом),
- **організаційних,**
- **аналітичних,**
- **виконавських,**
- **Комунікативних**
- **особистісних.**

Лідерство визначено не тільки складником профілю компетентностей посад категорії «А» та «Б», а й стратегічною компетентністю, що посідає перші позиції

РИСУНОК 1. Багато респондентів упевнені в тому, що організації висувають нові вимоги до лідерів

На вашу думку, які унікальні вимоги до лідерів 21-го століття? Оберіть усе, що підходить

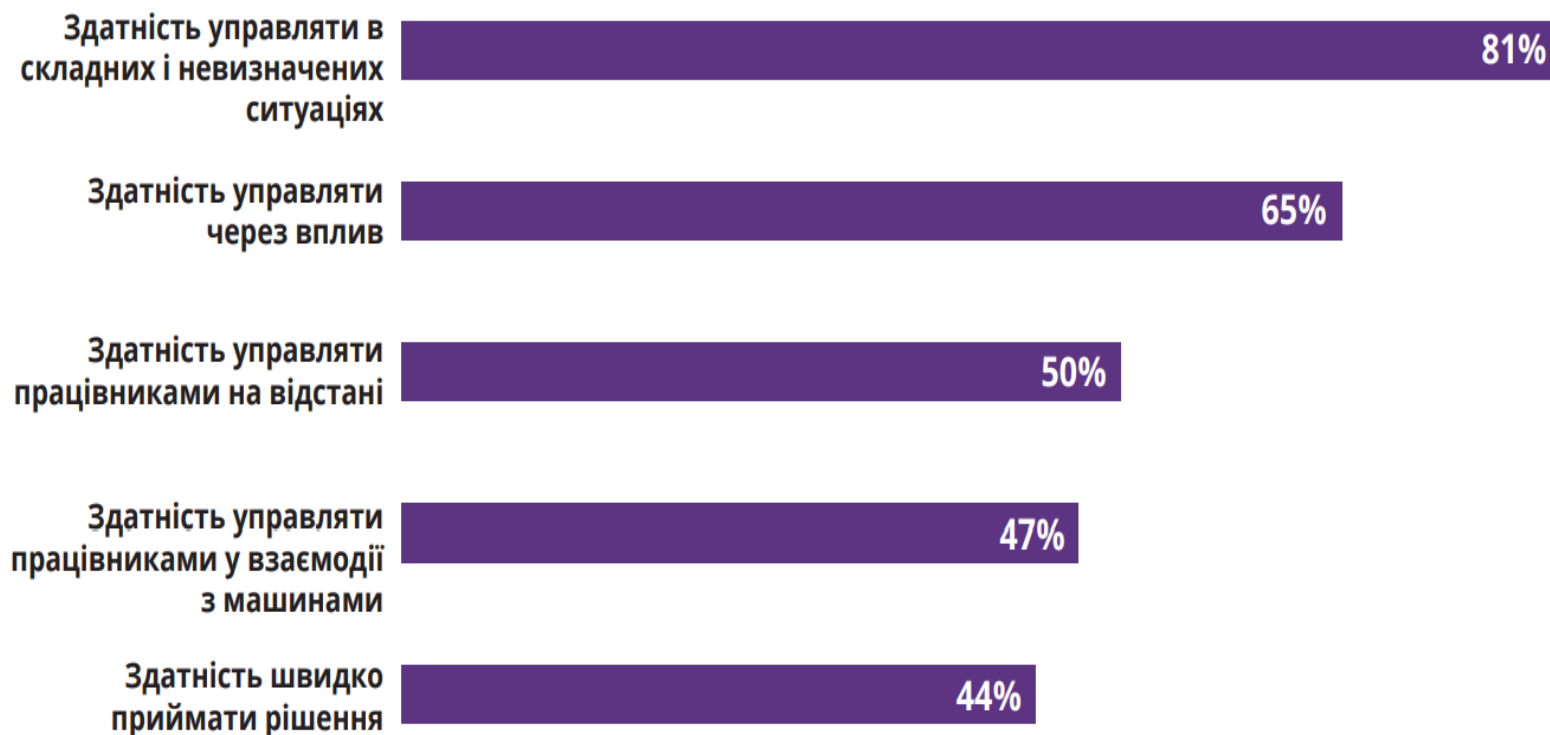
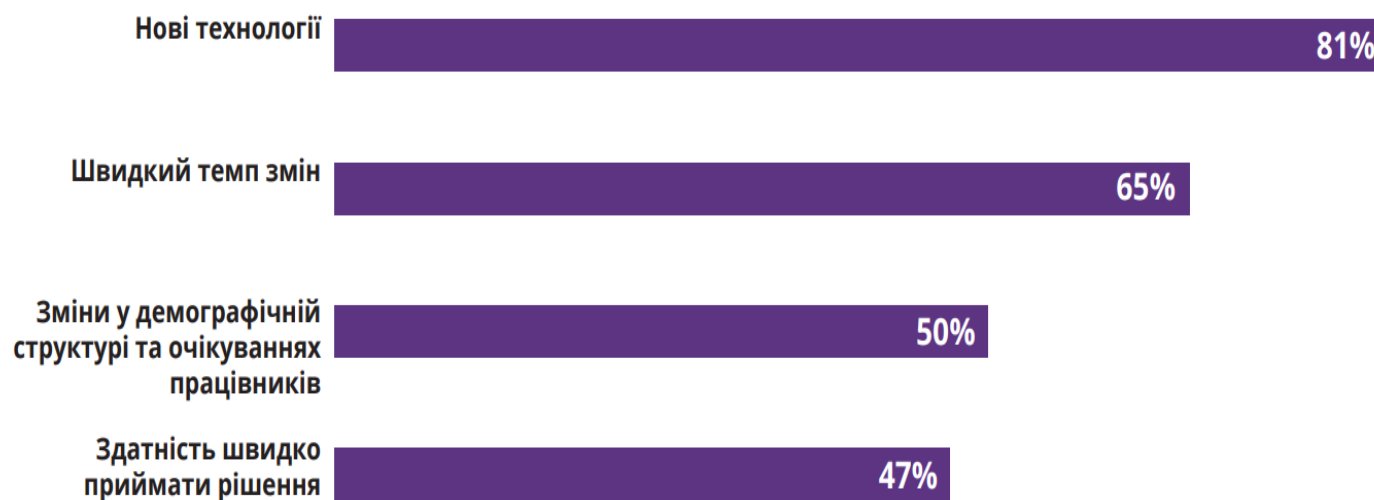

РИСУНОК 2. 21 століття створює новий контекст для лідерства

На вашу думку, що стало причиною нових вимог до лідерів 21-го століття? Оберіть усе, що підходить

Примітка: На це питання відповідали лише ті респонденти, які вважають, що лідери 21-го століття стикаються з новими унікальними вимогами.

ТОП-10 навичок у 2025 році за визначенням Всесвітнього економічного форуму

- 1) аналітичне мислення та інноваційність;
- 2) активне навчання та стратегії навчання;
- 3) розв'язання складних проблем;
- 4) критичне мислення та аналіз;
- 5) креативність, оригінальність та ініціативність;
- 6) лідерство та соціальний вплив;
- 7) використання технологій, моніторинг та контроль;
- 8) створення технологій та програмування;
- 9) витривалість, стресостійкість та гнучкість;
- 10) логічна аргументація, розв'язання проблем та формування ідей.

10 ознак ідеального інноваційного лідера.

Перевіряємо свій лідерський потенціал!

1. Фізичне здоров'я та привабливість
2. Натхненність, захопленість, позитивність, мрійництво
3. Свободолюбство та повага до свободи інших
4. Креативність, ініціативність щодо змін та інновацій
5. Системне бачення та вміння планувати, чітко ставити цілі
6. Сміливість у прийнятті рішень, вміння ризикувати
7. Гнучкість в реалізації цілей
8. Ефективна комунікація
9. Вміння делегувати повноваження
10. Стресостійкість, випромінювання сили

Політичні лідери сучасності

Ви
або Ваші знайомі,
Ваші лідери